

«ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

հետազոտության թեմա՝ ԷՊՈՍԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ
Առարկա՝ «Գրականություն»

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Մանուկյան Մարո

Դպրոց՝ «Ծովակալ Իսակովի անվան հ. 132 հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....3

Գլուխ. 1 ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

1.1 Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը
դպրոցում.....5

1.2 «Գրականություն» առարկայի ազդեցությունը սովորողների
արժեհամակարգի զարգացման
վրա.....8

1.3 «Սասնա ծռեր» էպոսը՝ որպես սովորողների մեջ արժեհամակարգի
ձևավորման և ազգային մտածողության ձևավորման
միջոց.....12

Եզրակացություններ.....

15

Օգտագործված գրականության

ցանկ.....16

ՆԵՐԱՃՈՒԹՅՈՒՆ

Հանրակրթական դպրոցում ուսումնական գործընթացը չի կարող բնականոն առաջ գնալ, եթե կարևորություն չտրվի աշակերտների դաստիարակության հիմնախնդրին: Ժամանակակից մարտահրավերներով պայմանավորված՝ խնդիրը հաճախ դժվար լուծումներ ու միջամտություններ է պահանջում, այնուամենայնիվ, դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվը, կառուցողական ու արդյունավետ համագործակցության արդյունքում, կարողանում է համակարգված մոտեցումներ առաջ բերել՝ ամեն կերպ կարևորելով կիրթ, մարդասեր, հոգևոր արժեքներով հարուստ, ակտիվ, բարձր բարոյականության տեր, իր հայրենիքը սիրող սերունդ: Ուսուցչի ուղղորդմամբ աշակերտը պետք է գա այն գիտակցմանը, որ յուրաքանչյուր ուսումնական առարկա ունակ է իրեն տալ բարձր բարոյական արժեքներ ու մարդկային որակներ:

«Հայ գրականություն» առարկան ևս բացառություն չէ: Այս առարկայի դասավանդող ուսուցչի վրա ևս մեծ պատասխանատվություն է դրված, քանի որ գեղարվեստական գրականության մեջ կարելի է գտնել մի շարք հարցերի պատասխաններ, կարելի է սովորողներին առարկայական ու տեսանելի կերպով մատնացույց անել կյանքի լավ ու վատ կողմերը, մարդկային տեսակի ընդունելի ու դատապարտելի առանցքները, հերոսների օրինակոց ցույց տալ մարդկային հասարակության գովելի ու դատապարտելի կողմերը:

Նմանօրինակ տեսանելի օրինակներով հագեցած դասերը կարող են սովորողների համար դառնալ խոսուն վկաներ, ցույց տալ կյանքի կարմիր գծերն ու նպաստել վեհ արժեքների ու բարոյական նորմերի ամրապնդմանը վերջիններիս դաստիարակության ընթացքում:

Գրականության ուսուցչը, գեղարվեստական գրականության մնայուն արժեքների, կարկառուն գրողների կյանքի ու գործունեության անթերի պատումները վկայակոչելով, կարող է աշակերտի մոտ ձևավորել արժեքային համակարգ, որի հիմքը բարությունն է, ազնվությունն ու բարոյականությունը: Գրականության էջերում սովորողը կարող է գտնել ինքն իրեն, երևակայել ու պատկերացնել, իրականության ու երազանքի սահմանները ջնջել, դուրս գալ գեղարվեստական աշխարհ՝ փորձելով դասեր քաղել ուրիշների սխալներից:

Այսպիսով, վստահաբար կարող ենք պնդել, որ սույն ուսումնական առարկան անգնահատելի դերակատարում ունի սովորողների մեջ արժեքային համակարգը բարձր հենքի վրա դնելու և բարոյապես ու հոգեպես առողջ սերունդ ունենալու տեսանկյունից:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Հաշվի առնելով նոր աշխարհի մարտահրավերները՝ կարծում ենք, որ գրականության ուսուցիչը շատ անելիք ունի աշակերտների արժեհամակարգը բարձր մակարդակի վրա դնելու առումով: Գրողի, հասարակական ու ազգային գործչի վաստակը կարող է սովորողների համար դառնալ հայրենասիրության, մարդասիրության, բարոյական բարձր արժեքների ձևավորման օրինակ, ուստի հետազոտության թեմայի արդիականությունը պայմանավորում ենք գրականության դասին սովորողների մեջ բարձր ու վեհ մարդկային որակներ սերմանելու անհրաժեշտությամբ:

Հետազոտության նպատակը:

- Ուսումնասիրել գրականության միջոցով սովորողների մոտ բարձր արժեքներ դաստիարակելու հնարավորությունները:
- Հիմնվելով մեծանուն հայ գրողների պատգամների վրա՝ դիտարկել գրականության արդյունավետությունը՝ որպես սովորողներին դաստիարակելու միջոց:
- Վերլուծել սովորողների մեջ արժեհամակարգի ձևավորման գործում «Սասնա ծռեր» էպոսի ներգործությունը:

Հետազոտության խնդիրը: Ցույց տալ գրականության կարևոր դերակատարումը սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման վրա:

ԳԼՈՒԽ 1 ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

1.1 Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը դպրոցում

Սովորողների կարողունակությունների ձևավորման ու գիտելիքների ընդլայնման կողքին օրախնդիր է նաև բարձր արժեքների հիման վրա վերջիններիս դաստիարակչական գործընթացը: Չափազանց կարևոր է վեհ,

մարդակենտրոն, բարոյական արժեքների ձևավորումը գալիք սերնդի մոտ: Զարգացած մշակույթներն ունեն զարգացած էթիկական նորմեր: Երբ դրանք քայքայվում են, պահանջները նվազում են, առաջանում են արժեհամակարգային խնդիրներ: Առանց արժեքային համակարգի անհնար է ապրել բնականոն ձևով, պահպանել բարեվարքություն, նույնն ակնկալել դիմացինից, ուստի ուսումնական գործընթացում արժեքային համակարգի ձևավորումը խիստ կարևոր ենք համարում: Արժեքային համակարգի ձևավորումն անհնար է պատկերացնել հասարակությունից, մարդկանց հետ շփումից զատ: Անձի արժեքների համակարգը ձևավորվում է սոցիալականացման ընթացքում ինտերիորիզացիայի (ներքնայնացման)՝ հասարակական-քաղաքական, բարոյական, գեղագիտական իդեալների (հասարակական փորձ և մշակույթ) յուրացման միջոցով, որոնք բնորոշ են տվյալ սոցիալական հանրությանը¹:

Կրթութական համակարգի հենքը աշակերտի արժեհամակարգի ձևավորումն է: Չունենալով արժեհամակարգ՝ աշակերտը չի կարող հասկանալ կրթության հարկը, սովորելու, գիտելիք կուտակելու իմաստը: Առանց արժեքային կամ թերի արժեքներով մարդը չի կարող դառնալ հասարակության լիիրավ անդամ, ունենալ նախասիրություններ ու հետաքրքրություններ, բարոյական նկարագիր: Նման մարդը չի կարող պատկերացնել հայրենիքի, ընտանիքի, ծնողի արժեքը:

Երեխան, դեռահասը, պատանին իր կյանքի ձևավորման ամենակարևոր շրջափուլերն անց է կացնում դպրոցում, ուստի դպրոցը պետք է լինի օրինակելի տարածք, ուր հաստատուն են էթիկական նորմերը, ուր աշակերտները սովորում են դրանց համապատասխանել: Այս համատեքստում անգնահատելի

¹ <https://www.bok.am/sites/default/files/2020-12/2.pdf> Ն. Զեյնալյան, «անձի արժեհամակարգի ձեվավորման աշխարհայացքային նախադրյալները»:

է դպրոցի դերակատարումը սովորողի անձի ձևավորման, կայացման ու դաստիարակության տեսակնկյունից: Մարդկային բարձր արժեքները շատ կարևոր են եղել մարդկային հասարակության համար հնուց ի վեր, այդպես է և այսօր: Անձի արժեքային համակարգի ձևավորման և շարժընթացի խնդիրը ընդունված է դիտարկել հոգեկան զարգացման ընդհանուր օրինաչափությունների համատեքստում: Այն անմիջականորեն կապված է տարիքային զարգացման առանձնահատկությունների հետ: Վերլուծելով անձի իմաստային ոլորտի ձևավորման և զարգացման խնդիրը՝ Դ.Լեոնտևը նշում է, որ յուրաքանչյուր անձի զարգացման գործընթաց բնութագրվում է սոցիալական հանրության արժեքների և դրանց փոխակերպումների, այսինքն՝ անձնային արժեքների կերպափոխմամբ²:

Աշակերտի արժեհամակարգի վրա մեծապես ազդում է նաև սոցիալական միջավայրը: Հարմարվելով, ինտեգրվելով և անհատականանալով սոցիալական միջավայրում՝ աշակերտը կարող է իր հերթին ազդեցություն ունենալ օրինակ դասընկերների վրա՝ տալով նրանց արժեքային դիրքորոշումներ: Ուստի շատ կարևոր է սոցիալական միջավայրի մղումները, ձգտումները, կողմնորոշումը, քանի որ բացասական ազդակները նույնպես կարող են ազդել սովորողի արժեքային համակարգի վրա: Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային և կազմաբնախոսական առանձնահատկությունների:

Աշխարհի մասին պատկերացումները, բարոյական հայացքները և համոզմունքները, մտածելակերպը և աշխարհայացքը, հետաքրքրությունները,

² Д. А. Леонтев, «Развитие личностных ценностей в общественном контексте» Вестник Московского Университета, 1997. №1. сс. 20-27.

ձգտումները և արժեքները պայմանավորվում են խմբային գիտակցության առանձնահատկություններով, որում անձը ձևավորվում է և որում ընթանում է նրա առօրյա գործունեությունը: Հանրակրթության նպատակները և պետական քաղաքականության սկզբունքները սահմանում են, որ հանրակրթությունը նպատակաուղղված է սովորողի մտավոր, հոգևոր, ֆիզիկական և սոցիալական զարգացմանը, նրա անձի՝ որպես ապագա քաղաքացու ձևավորմանը, ինքնուրույն կյանքի, մասնագիտական կողմնորոշմանը և մասնագիտական կրթության նախապատրաստմանը: Հանրակրթության բնագավառում պետությունը երաշխավորում է հետևյալ սկզբունքների ապահովումը. հանրակրթության մարդասիրական բնույթը, ազգային և համամարդկային արժեքների, մարդու կյանքի ու առողջության, անհատի ազատ և համակողմանի զարգացման առաջնայնությունը, քաղաքացիական գիտակցության կարևորումը, անհատի և նրա իրավունքների ու ազատությունների նկատմամբ հարգանքը, արժանապատվությունը, հայրենասիրությունը, աշխատասիրությունը, պատասխանատվությունը, հանդուրժողականությունը, բնապահպանական աշխարհայացքի ձևավորումը³: Սովորողների արժեքային համակարգի հիմքը դրվում է ընտանիքում, ապա կատարելագործվում է դպրոցում:

Դասապրոցեսը, դասընկրների հետ շփումներն իրենց ազդեցությունն են թողնում անձի հետաքրքրությունների շրջանակի, դիրքորոշումների, համոզմունքների վրա, ուստի այս տեսանկյունից կարևոր է ուսուցչի ուղղորդումը, լավի ու վատի պատկերավոր ցուցադրումը դասի բովանդակային կառուցվածքի մեջ: Առանձնակի նշանակություն ունի ընտանիքի դերակատարումը: Բարձր բարոյական, մարդասիրական արժեքներով սնվող

³ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345> «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 5:

ընտանիքներում երեխաները կրում են այդ արժեքները, այլոց համար ևս օրինակ դառնում, իսկ հակառակ պարագան իր մեջ մեծագույն վտանգներ է պարունակում, քանի որ այս դեպքում ամեն բան մնում է բացառապես դպրոցի ուսերին:

Այսպիսով, կարող ենք պնդել, որ դպրոցի դերն անգնահատելի է մատաղ սերնդի մեջ արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացում, ինչին յուրաքանչյուր ուսուցիչ պետք է մոտենա ամենայն պատասխանատվությամբ:

1.2 «Գրականություն» առարկայի ազդեցությունը սովորողների արժեհամակարգի զարգացման վրա

Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական նպատակները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական տարաբնույթ խնդիրներ, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է, և ուսուցիչն ունի բազմաթիվ գործիքներ դասապրոցեսի ընթացքում սովորողների մեջ արժեհամակարգ ձևավորելու համար:

«Գրականություն» ուսումնական առարկայի դասաժամը նույնպես լավ հնարավորություններ է տալիս ուսուցչին դրական ու արժեքավոր սերմեր տալ սովորողին: Այս առարկայի դասերին ուսուցիչը պետք է փորձի համագործակցային հարաբերությունների միջոցով նախ և առաջ ձևավորել

ստեղծագործական ու քննադատական մտածողություն, գեղարվեստական գրականությունից վերցված կյանքի այլևայլ իրավիճակների օգնությամբ սովորողների համար ստեղծել այնպիսի իրավիճակներ, որոնցում վերջինս ստիպված է մտածել, որոնել, փնտրել, դասդասել, հատկանշավորել, կարծիք ու դիրքորոշում հայտնել: Գրականությունը խոսքի արվեստ է, գրական երկի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս հասկանալու և վերլուծելու տեքստի ենթիմաստը, հեղինակի ասելիքը, գրողի՝ տեքստ սրբեղծելու վարպետությունը, խոսքի ոճական առանձնահատկությունները, պատկերավոր խոսքի գեղագիտությունը: Գրական տեքստի համակողմանի ուսումնասիրության ընթացքում զարգանում են սովորողի քննական-դատողական և պատկերավոր մտածողությունը, վերլուծելու, համադրելու, ընդհանրացնելու, եզրահանգումներ անելու կարողությունը: Գրականության ուսումնասիրության նպատակը սովորողին հայերեն խոսքի գեղագիտությանը, պոսքի արվեստին հաղորդակից դարձնելն է: Հայ հգրականության երկերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս զարգացնել սովորողի բառապաշարը, պատկերավոր մտածողությունը, երևակայությունը, ստեղծագործական կարողությունները, ձևավորել գրական ճաշակ և ընթերցասիրչություն⁴: Առարկայի պրակտիկ ուղղվածությունը ձևավորում է ստացված գիտելիքներն ու հմտությունները առօրյա կյանքում օգտագործելու կարողություն, երբ ասենք դերախաղի միջոցով սովորողը մտնում է կերպարի մեջ՝ հնարավորություն ստանալով իր կարծիքը, իր ճիշտը արտահայտելու: Գրականության դասավանդման շրջանակներում դաստիարակության խնդիրը պետք է հիմնված լինի մարդկային գործոնի՝ գաղափարի օգտագործման վրա: Ուսուցչի դիրքորոշումը, նրա գիտելիքների ու

⁴ <https://escs.am/files/files/2021-05-06/1d10dc19d7adbb902d7a2ee54481cbc8.pdf>

«Հայ գրականություն» մ առարկայի փորձնական չափորոշիչ և ծրագիր:

հետաքրքրությունների լայնույթը, խոր համոզմունքով և հուզականորեն հագեցած ուսումնական նյութի շարադրման բարձր մակարդակը շատ առումներով կապահովեն ուսուցչի դաստիարակչական աշխատանքի հաջողությունը: Կարևոր է սովորողներին ծանոթացնել աշխատանքի արդյունքները մարդկանց պրակտիկ կարիքներին ծառայեցնելուն, գրական կերպարների օգնությամբ վերջիններիս մոտ ձևավորել բարձր քաղաքացիականությանը պատկերացումներ, ցույց տալ անձի բարոյական հիմքերի առաջնահերթությունը, ամրապնդել սովորողների ռազմահայրենասիրական, գեղագիտական, հոգևոր դաստիարակության հիմքերը, զարգացնել հուզականարժեքային մտածողություն:

Մեր բազմադարյան գրականության կենսափորձը, գրողների ու բանաստեղծների ազնիվ, հայրենասիրական ու մարդասիրական մղումները, որոնք արտացոլվել են նրանց երկերում, միշտ էլ ունեցել են դաստիարակչական նշանակություն: Այսօր էլ սովորողների արժեհամակարգի հիմքը պետք է կառուցել հայ մեծ գրողների՝ սերունդներին տված պատգամների առանցքում: Գրականության մեջ բազմաթիվ են առարկայական այնպիսի դրվագները, որոնք սովորողներին մտածելու ու խորհելու առիթ կտան: Հանրակրթական դպրոցի կրտսեր և միջին օղակներում իրենց դաստիարակչական ու բարոյախրատական դերով անփոխարինելի է առակի ժանրը: Ելնելով գրական այս տեսակի ժանրային առանձնահատկություններից՝ վստահաբար կարող ենք պնդել, որ աշակերտը բազմաթիվ անգամներ առիթ է ունենում համոզվելու, թե լավ ու բարի մարդկային հատկանիշները որքան կարևոր ու պետքական են:

Պակաս կարևոր չէ հայ գրականության հայրենասիրական մոտիվը: Խ. Աբովյան, Րաֆֆի, Ստեփան Զորյան, Դ. Դեմիրճյան, մեծանուն այս գրողների պատմական վեպերը դարեր ի վեր սերունդների մեջ ձևավորել են

ազգասիրական ու նվիրական գքացմունքներ դեպի հայրենիքը: Հայրենասիրական գաղափարների առաջամարտիկներ Թումանյանը, Իսահակյանը, Շիրազն ու Կապուտիկյանը, Չարենցն ու Սևակը նույնպես սերունդներին ավանդել են հայրենիքը սիրելու և պաշտպանելու պատգամը: Հայրենաճանաչության և հայրենիքի գաղափարն ավելի ռոմանտիկական են ցույց տվել «Կարոտի գրականության» երգիչները, օտարագիր ու սփյուռքահայ գրողները: Մարդկային հոգու խառնիճաղանջ ու ըմբոստ գրիչ է ունեցել Չարենցը, ով իր ընթերցողին սովորեցնում է լինել համառ, պայքարող ու ազնիվ: Սերը դեպի մայր ծնողը ծաղկեցրել ու համամարդկային նշանակության են հասցրել Հովհ Շիրազը, Վ. Տերյանը: Տերյանական շունչը հատկապես գերող է դեռահասների համար: Ժամանակին Տերյանով շնչում էր մի ողջ երիտասարդություն: Նրա խոսքն այսօր էլ արդիական ու դաստիարակող է: Մարդկային հոգու երգն էլ սովորողներին փոխանցում են Համո Սահյանը, Մարո Մարգարյանը, մեր մյուծ հանճարները:

Հայ գրականության դասին սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործում անկյունաքրային դեր ու առաքելություն ունի Թումանյանի գրիչը: Մեծն Թումանյան ինքն էր օժտված մեծագույն մարդկային, բարոյական, հումանիստական, ազգասիրական արժեքներով, և անհնար է այս արժեքները չնկատել իր իսկ ստեղծագործություններում: Բանաստեղծն ասում էր. «Մենք ունեցանք սեփական ազգային դպրոց ու գրականություն, որ խաղաղ օրերում ոսկեդար է ստեղծել մեզ համար, իսկ դժբախտության օրերում ճանապարհ է ցույց տվել դեպի լավագույն ապագա՝ լուսեղեն սյունի նման»:

Թումանյանի գրական անգին ժառանգության մեջ առանցքային տեղ են գրավում դպրոցին, ուսուցչին և մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության վերաբերող հարցերը, որոնց մոջ բարձրացված գաղափարներն այսօր էլ պահպանում են իրենց արդիականությունը:

Թումանյանի համար աներկբա էր, որ կրթության ու դաստիարակության գործում վճռական դեր է կատարում ուսուցչի դրական օրինակը, ուստի ամենից առաջ ինքը մանկավարժը պետք է օժտված լինի մարդկային արժանապատվությամբ, ունենա խոր ու հաստատուն գիտելիքներ: «Ուսուցիչը դպրոցին հոգի ներշնչողն է, նրա պատիվը, նրա փառքը», - ասում է Թումանյանը: Իր գեղջուկ հերոսների մեջ էլ նա հայտնաբերել է հավերժ մարդկային ու ընդհանրական հատկանիշներ՝ հաստատելով այն ճշմարտությունը, որ արվեստում ու գրականության մեջ համամարդկայինն ստեղծվում է ազգայինի միջոցով: Հովհ. Թումանյանի հայկականության իր զգացողության մասին սքանչելի է ասել Ստեփան Զորյանը. «Նրա ստեղծագործության մեջ ես միշտ զգում եմ հայրենի հարազատություն, հայրենի երկրի ու բնության պատկերը, հայրենի դաշտերի ու լեռների բուրմունքը, հայ ժողովրդի ապրած խոր վշտերն ու կարճատև խնդությունները և, վերջապես, մեր մայրենի լեզվի պարզ, վճիտ ու տիրական ձայնը, որն ինձ հիշեցնում է մեր լեռներից իջնող և իր շուրջը հաճելի զովություն ու կենդանություն առաջացնող շողշողուն մի վտակ⁵»: Մեծանուն գրողների պատգամները աշակերտների մոտ ապրելակերպ, բնավորություն, արժեհամակարգի բաղադրիչ դարձնելու առումով մեծ է ուսուցչի՝ որպես ուղղորդողի, դաստիարակողի դերը: Գրական երկը որպես դաստիարակչական գործիք օգտագործելու համար՝ գրականության ուսուցիչն անդադար պետք է հնարավորություն տա, որ սովորողն ունենա կարծիք, տեսակետ հայտնելու հնարավորություն: Այստեղ կարևոր է աշակերտակենտրոն մոտեցումները: Գրականության դասի առանցքային սուբյեկտը պետք է լինի սովորողը: Ուսուցչի խոսքը պետք է լինի կողմներոշող, բայց չպարտադրի սեփական կարծիքը: Վեճնի դիագրամի, երկսյուն կամ եռասյուն աղյուսակների միջոցով սովորողները կարող են հատկանշավորել

⁵ Ստեփան Զորյան, «Իմ Թումանյանը» (հոդվածներ, ելույթներ, հուշեր), Երևան, 1969:

հերոսներին, գտնել դրական ու բացասական հատկանիշները, դերախաղի միջոցով հարցեր ուղղել գլխավոր կերպարներին

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ հասարակության առանցքը առողջ, արժեհամակարգ ունեցող, մարդասեր ու կառուցողական քաղաքացին էև հանրակրթական դպրոցի դերակատարումը այդ քաղաքացում կերտման գործում անգնահատելի է:

1.3 «Սասնա ծռեր» էպոսը՝ որպես սովորողների մեջ արժեհամակարգի ձևավորման և ազգային մտածողության ձևավորման միջոց

«Սասնա ծռեր» կամ «Սասունցի Դավիթ» ազգային էպոսը մեր կյանքի ու կենցաղի յուրօրինակ հանրագիտարան է: Մեր էպոսը ստեղծվել է պատմական մի այնպիսի ժամանակաշրջանում, երբ կրկին մեր հինքության գլխին կախված է եղել օտարի արյունոտ սուրը: Էպոսում ազգանվեր ու հայրենասիրական գաղափարներն ու գործերը ավանդաբար փոխանցվում են սերնդեսերունդ: Սանասարն ու Բաղդասարը, Մեծ Մհերը, Սասունցի Դավիթը, Փոքր Մհերը, այս բոլոր քաջազուններն էլ ապրում են հանուն հայրենիքի, հանուն ազգային նկարագրի ու ոգու պահպանության: Ուստի դպրոցում էպոսի ուսուցումն առաջին հերթին մեծ նպատակ է հետապնդում սովորողներին դարձնել ավելի հայրենաճանաչ ու հայրենասեր:

Էպոսի գլխավոր նպատակներից մեկն էլ մարդասիրության դաստիարակումն է: Առաջին ճյուղում արդեն Սասունում հաստատված Սանասարն ու Բաղդասարը սկսում են կառուցել իրենց բերդը, սակայն հարկ է

նկատել, որ սկզբում կացարաններ են պատրաստում աշխատավոր մարդկանց համար, ապա նոր միայն իրենց: Այդ քայլի նպատակը մարդասիրական է ու բնորոշ է հայ ժողովրդի ազատասիրական ոգուն: Եվ պատահական չէ, որ աշխատավոր մարդու նկատմամբ հատուկ պաշտամունք է նկատվում: Սասնա դյուցազուններն ապրում են այդ հայրենասիրական գիտակցությամբ, նրանք պարզությամբ տիրապետում են ամենահամեստ արհեստների, բարեկամանում են խեղճերի հետ, կամովին ձեռք են մեկնում հոգնած գեղջուկներին, նույնիսկ, եթե նրանք ճանապարհին հանդիպած օտարականներ են:

Էպոսում փառաբանվում է այն անհատը, որը հանուն հայրենիքի պատրաստ էր զոհել իր կյանքը, և ի հավելումնայդ գաղափարի՝ սրբազան է համարվում որևէ ժողովրդի՝ հանուն իր ազգային ազատության ու անկախության նվաճողների դեմ ուղղված պատերազմը: Հայի համար միշտ էլ պաշտամունքի առարկա է եղել ընտանիքը: ԴԱ բավականին վառ է արտահայտված էպոսում: Մայրերը հոգատար են, կանայք՝ հավատարիմ: Ժողովուրդն առանձնակի խնամքով է հյուսել կանանց կերպարները: Առանցքային է Դավթի կերպարը, ով սովորողների համար ուժի, խիզախության ու հայրենիքի պաշտպանի խորհրդանիշն է: Դավիթը վերաշինում է Մեծ Մհերի կառուցած Մարութա վանքը: Սակայն ամեն առավոտ վանքը վերակառուցող վարպետներն իրենց կառուցածը գտնում են քանդված: Ոչ ոք չէր կարողանում բացատրել դրա պատճառը, մինչև որ Սասունցի Դավիթը երազ է տեսնում, և երազում Աստծո հրեշտակը նրան հրահանգում է եկեղեցու պատի մեջ դնել Դավթի սուրը: Սա խիստ խորհրդանշական դրվագ է:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսում կա այն ճշմարիտ միտքը, թե նվաճողներն ու բռնակալներն են հրահրում պատերազմներ: Հասարակ մարդիկ այդ պատերազմի հետ կապ չունեն, ավելին, նրանք դեմ են պատերազմին: Սա

Էպոսի գաղափարական հարստության այն կետն է, որն առկա է միջնադարյան հայ մատենագրության, ինչպես նաև հայ նոր գրականության մեջ: Ուստի Մելիքի զորքն արձակելով՝ Դավիթը՝ ի դեմս հայ ժողովրդի ապացուցում է, որ մոնք որևէ պարագայում ուրիշի ունեցվածքին աչք չենք դնում: Սասնա դյուցազունների չորս սերունդներն էլ բնութագրվում են հայրենիքին ու ժողովրդին անձնուրաց ու անմնացորդ նվիրվածությամբ, նվաճողների և բռնակալների նկատմամբ հետևողական վճռականությամբ մղած պայքարով: Հազարամյակներ շարունակ անհավասար մաքառումների մեջ սեփական գոյության իրավունքը հաստատելու համար մղած պայքարն են ներկայացնում նրանք՝ պահպանելով մեր ազգային արժեքները, որոնք ժամանակի ընթացքում փոխում են իրենց ձևը, բայց բովանդակությունը նույնն է մնում: Հատկապես Սասունցի Դավթի կերպարի միջոցով սիրելի հերոսի սիրագործությունները պատկերելիս ժողովուրդը ազատություն է տալիս իր երևակայությանը, հիպերբոլիկ պատկերներով պանծացնում նրան: Իսկ բռնակալ Մելիքին և նրա կամակատարներին սպանիչ ծաղրով է ներկայացնում⁶:

Հանրակրթական դպրոցի սովորողնը շատ բան ունի սովորելու էպոսի հերոսներից, ընդ որում՝ ոչ միայն դրական կերպարներն սովորողներին օրինակ ծառայում, այլ նաև բացասականները: Այստեղ դատապարտվում է մարդկային ազահությունը, չարությունը, բռնակալությունը և գովաբանվում հայրենանվիրությունը, ասգասիրությունը, հումանիզմը, ընտանիքը որպես մի կուռ ամբողջություն: Անգնահատելի է էպոսի դաստիարակչական ներգործությունը սովորողների արժեքային համակարգի վրա:

⁶ <https://www.vsu.am/grqer/2017/aprak/danielyananahit.pdf> Ա. Դանիելյան,

Սասնածռեր» Էպոսի « Էպոսի գաղափարական գաղափարական գաղափարական բովանդակությունը բովանդակությունը թեմայի ուսուցումը ուսուցումը», էջ 294:

Լիահույս ենք, որ հայ գրականության դասերը՝ այդ թվում և «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսուցումը մեծապես կարող է նպաստել սովորողների դաստիարակության գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման և վերջիններիս մեջ բարձր արժեհամակարգ ձևավորելու տեսանկյունից:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սույն հետազոտության արդյունքում եկանք այն եզրահամգմանը, որ ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես կախված է ուսուցչի մոտեցումներից, սեփական պարտականությունները գիտակցելուց և պատշաճ կատարումից: Գրականության ուսուցիչը պետք է ուղղորդի սովորողին, որպեսզի վերջինս ճիշտ կողմնորոշվի, որևէ կերպ չպետք է պարտադրել սովորողին սեփական կարծիքը, հարկավոր է ամեն կերպ խթանել վերջինիս ինքնուրույնությունն ու քննադատական մտածողությունը: Հարկավոր է ու շատ կարևոր գեղարվեստական գրականության մեջ առկա դրական օրինակի օգնությամբ սովորողի մոտ բարձր արժեքներ ձևավորել: Որպեսզի ուսուցիչը կարողանա գրանցել հաջողություններ աշակերտներին կրթելու և դաստիարակելու գործընթացում, պետք է անդադար կատարելագործի իր մանկավարժական հմտությունները, կիրառի նոր մեթոդական հնարներ, վստահելի հարաբերություններ ձևավորի սովորողների հետ:

Ժամանակի մարտահրավերներով պայմանավորված՝ ուսուցիչը պետք է ուսուցման նպատակների մեջ անպայման կիրառի ժողովրդավարական սկզբունքներ, պահպանի բարոյահոգեբանական կայուն միջավայր: Սովորողի համար պետք է ստեղծել այնպիսի միջավայր, որտեղ նա իրեն պահանջված ու կարևոր կզգա և բաց կլինի համագործակցության ու կարծիքների փոխանակման համար: Հետադարձ կապը պետք է ուսուցչի համար դառնա ուսումնական գործընթացը մշտադիտարկելու և համակարգելու գործիք: Հարկավոր է գիտակցել աշակերտի մեջ բարձր մարդկային որակներ՝ արդարամտություն, ազնվություն, մարդասիրություն գտնելուն և ձևավորելու կարևորությունը, որոնց հասնելու ճանապարհին, վստահաբար, շատ կօգնի հայը, գրողը, մարդը, քաղաքացին, հայրենասերը, հումանիստը՝ հայ գրականությունն իր մեծերով:

Վերահաստատենք մեր այն պնդում, որ գրականության դասաժամին, որ ծրագրային ողջ նյութը, այդ թվում՝ «Սասունցի Դավիթ» դյուբազներգությունը մեծ ազդեցություն ունեն մատաղ սերդի կրթադաստիարակչական գործընթացում: Ազգասիրություն, մարդկային վեհ արժեքներ, բարոյական բարձր արեքներ, մարդասիրություն, ահա թե ինչ է դաստարակում «գրականություն» առարկան սովորողների մեջ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. <https://www.bok.am/sites/default/files/2020-12/2.pdf>
Ն. Զեյնալյան, «անձի արժեհամակարգի ձեվավորման աշխարհայացքային նախադրյալները»:
2. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345>
«Հանրակրթության մասին»:
3. <https://escs.am/files/files/2021-05-06/1d10dc19d7adbb902d7a2ee54481cbc8.pdf>
«Հայ գրականություն»մ առարկայի փորձնական չափորոշիչ և ծրագիր:
4. Ստեփան Զորյան, «Իմ Թումանյանը» (հոդվածներ, ելույթներ, հուշեր), Երևան, 1969:
5. <https://www.vsu.am/grqer/2017/aprak/danielyananahit.pdf>
Ա.Դանիելյան,Սասնածռեր» էպոսի » էպոսիգաղափարական գաղափարական գաղափարական բովանդակությունը բովանդակությունը թեմայիուսուցումը ուսուցումը»:
6. Д. А Леонтев, «Развитие личностных ценностей в общественном контексте» Вестник Московского Университета,1997. №1.